

УДК 343.13

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА В СПРОЩЕНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Постановка проблеми. Питання участі прокурора в спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків є дискусійним у теорії та практиці кримінального судочинства з погляду на те, що Конституція України, чинний Кримінальний кодекс України не визначають серед переліку протиправних діянь саме «кримінальні проступки», оперуючи поняттям «злочин», що створює проблеми із застосуванням цієї процесуальної форми.

Слід зазначити, що кілька років тому, коли у вітчизняному праві йшлося про впровадження інституту кримінальних проступків, вважалося, що вже на етапі прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) будуть внесені зміни в норми матеріального права, які регулюють питання цих протиправних дій. Цього, на жаль, не відбулося, і сьогодні процесуальне право випереджає право кримінальне в запровадженні норм, які стосуються кримінальних проступків. Фактично процесуальне право вже напрацювало значну практичну та теоретичну базу, яка дозволяє внести необхідні зміни в норми вітчизняного кримінального права, сформулювати чіткі і зрозумілі положення, які дозволять прокурорам брати участь у цих провадженнях, вирішуючи завдання процесуальної економії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем, які стосуються процесуальних аспектів розгляду кримінальних проступків, зверталися такі науковці, як Д.В. Великодний, Г.П. Власова, Л.В. Сокира, В.М. Трофименко, Г.В. Федотова та ін. Вчені зазначають, що кримінальний проступок є адміністративним деліктом, охоплює протиправну діяльність у сфері адміністративних, дисциплінарних чи цивільно-правових відносин [5, с. 29], вважають, що кримінальні проступки займають проміжне місце між адміністративними та кримінальними деліктами, фактично вони є злочинами невеликої тяжкості, які не тягнуть за собою покарання у вигляді позбавлення волі [11], наголошують на тому, що за кримінальні проступки слід передбачити особливі заходи кримінально-правового впливу (наприклад, арешт, виправні роботи, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, штраф).

У той же час невизначеність із перспективами розгляду кримінальних проступків у кримінальному процесі, певна неузгодженість сучасної судової практики з нормами закону вимагає того, щоб проблеми цих кримінальних правопорушень знаходилися в полі зору науковців

Таким чином, метою цієї статті є висвітлення проблемних питань, які стосуються перспективних

напрямів вдосконалення норм КПК, що регулюють участь прокурорів у спрощених провадженнях щодо кримінальних проступків.

Виклад основного матеріалу. У процесуальному сенсі «спрощене судочинство» («summary proceedings») означає спрощений порядок, який прискорює судовий розгляд із метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя і зведення до мінімуму витрат, вирішуючи тим самим завдання процесуальної економії. Як правило, спрощена процедура застосовується, коли в кримінальному процесі розглядаються кримінальні правопорушення, які не несуть у собі значної соціальної небезпеки. У практичній площині йдеться про прискорений порядок розгляду кримінальної справи, в межах якого певні формальні процедури не потрібні та виключаються з процесуального порядку, чим і досягається спрощення процесуальної форми [1].

Діючий КПК визначив можливість спрощення процесуальної форми, коли йдеться про провадження щодо кримінальних проступків, що визнається досягненням вітчизняного кримінального процесу, як у плані теоретичного осмислення процесуальної форми [10], так і в практичній площині, коли йдеться про втілення в життя рекомендацій Ради Європи відносно того, що правові системи, які розрізняють адміністративні та кримінальні правопорушення, повинні зробити кроки для декриміналізації злочинів, зокрема у сфері дорожнього руху, податкового та митного права, за умови, що ці злочини є незначними [7].

Слід визнати, що саме питання щодо можливостей застосування цього провадження в практичній площині є суперечливим питанням, оскільки діючий Кримінальний кодекс України не передбачає такого виду кримінального правопорушення, як проступок, а в розділі X (Прикінцеві положення) КПК України прямо зазначено, що Кодекс набирає чинності через шість місяців із дня його опублікування, крім положень, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, які вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки.

Таким чином, у діючому КПК України, в § 1 глави 30 існують норми, які фактично не набрали чинності, оскільки закон України про кримінальні проступки досі не розроблений. Відповідно, на даний час законом не визначено, які кримінальні правопорушення є кримінальними проступками, законодавець все ще не створив нормативних підстав

для застосування цього провадження в кримінальному процесі. Таким чином, застосовуючи положення, що викладені в ст. 381 – 382 КПК, розглядаючи справи в спрощеному порядку, суди застосовують неналежну правову процедуру, чим порушують вимоги ст. 2 КПК України.

У той же час непоодинокими є випадки, коли прокурори ініціюють провадження щодо кримінальних проступків у спрощеній формі, а суди розглядають ці справи, не маючи на те законних підстав.

Наприклад, у 2013 році Косівський районний суд Івано-Франківської області розглянув за клопотанням прокурора кримінальне провадження щодо особи, яка умисно заподіяла потерпілій легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 125 ч. 2 КК України. У судовому засіданні ця особа подала заяву, в якій повністю й беззаперечно визнає свою вину, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини, погоджується з розглядом обвинувального акта за її відсутності. Потерпіла в судовому засіданні дала суду показання і зазначила, що не заперечує щодо спрощеного провадження, і суд прийняв рішення про можливість у цьому випадку застосування спрощеного провадження [3].

Аналіз правозастосовної практики вказує, що в більшості випадків у разі ухвалення судових рішень, які стосуються проваджень щодо кримінальних проступків, вони оскаржуються прокурорами. Так, наприклад, у 2017 році прокурором була подана скарга на вирок Погребищенського районного суду Вінницької області, яким особа, що вчинила кримінальне правопорушення, була визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України. В апеляційній скарзі прокурор ставив питання про скасування вироку у зв'язку з істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону та призначення нового судового розгляду кримінального провадження щодо даної особи в суді першої інстанції, оскільки кримінальне провадження було розглянуто в порядку ст.ст. 381-382 КПК України, що визначає загальні положення спрощеного провадження щодо кримінальних проступків. Таким чином, судом першої інстанції застосовано неналежну правову процедуру, що є порушенням ст. 2 КПК України, яка чітко передбачає, що до кожного учасника кримінального провадження має бути застосована належна правова процедура.

Апеляційний суд Вінницької області сприйняв аргументи прокурора, вказав в ухвалі, що зазначені порушення вимог кримінального процесуального закону відповідно до ч. 1 ст. 412 КПК України є суттєвими, які перешкодили суду ухвалити законне та обгрунтоване судове рішення, що тягне за собою його скасування з призначенням у кримінальному провадженні нового судового розгляду; задовольнив апеляційну скаргу прокурора в цьому кримінальному провадженні [4].

Така практика відповідає змісту активної діяльності прокурорів у кримінальному провадженні,

оскільки відсутність у КК України норм, які визначають орієнтований склад кримінальних проступків, унеможливує застосування цієї процесуальної форми і вимагає від прокурорів активної позиції в плані оскарження цих рішень у судах апеляційної інстанції.

Поряд із цим слід визнати, що практика застосування положень ст.ст. 381, 382 КПК пов'язана з необхідністю скорішого впровадження спрощеної процедури розгляду кримінальних проваджень щодо незначних кримінальних правопорушень. Така нагальність підтверджується як науковими дослідженнями [1, с. 5], так і міжнародною практикою кримінального процесу [7, с. 8].

Наявність такої проблематики спонукає на сучасному етапі розвитку вітчизняного процесуального права запропонувати шляхи її вирішення та вдосконалення процесуального порядку здійснення таких проваджень.

Сьогодні порядок спрощеного провадження щодо кримінальних проступків не здійснюється, і його вдосконалення можливо розглядати лише з теоретичних позицій та на підставі дослідження застосування спрощених процедур.

Досліджуючи перспективні напрями участі прокурора в спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків, доцільно звернути увагу на проблему обгрунтування вироків у спрощених провадженнях щодо кримінальних проступків, доказування та дослідження обставин, які не оспорується сторонами в цих провадженнях. Ці питання є дискусійними, і ця дискусійність, безумовно, перешкоджає повноцінному включенню досліджуваної процесуальної форми у вітчизняний кримінальний процес.

На початку ХХІ століття дослідники доводили, що для застосування спрощеного порядку судового розгляду існують обмеження, які впливають із принципів кримінального процесу: безпосередність дослідження показань, речей і документів; презумпція невинуватості, коли навіть визнання вини обвинуваченого не є доказом без детальної перевірки і підтвердження іншими доказами [9, с. 36].

Вже сучасні дослідники зазначають, що під час спрощеного розгляду об'єктивно унеможливується ретельна перевірка доказів, наданих стороною обвинувачення, як щодо їх належності, допустимості та достовірності, так і в цілому законності проведення досудового розслідування. Таким чином, легалізуються всі процесуальні порушення, які можуть бути допущені органом досудового слідства, оскільки учасники провадження не налягають на їх перевірку. За таких умов, мабуть, важко стверджувати про дотримання основоположних принципів кримінального судочинства – змагальності та об'єктивності [6].

Нині ця категорична позиція все ж зазнала трансформації. Г.П. Власова, на нашу думку, цілком справедливо наголошує на тому, що згода учасників процесу на те, щоб у судовому засіданні не досліджувалися окремі обставини, які викладені в матеріалах

провадження, свідчить про відсутність спору між сторонами щодо цих обставин про те, що досудове розслідування проведено всебічно, повно і об'єктивно, а його результати не можуть бути оскаржені [2].

Зміни в теоретичному осмисленні можливостей застосування спрощених процесуальних форм призводять до змін кримінальних процесуальних норм. Діючий КПК України наголошує, що в разі, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнає свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден із розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду (ч. 1 ст. 381 КПК України), то у вирокі суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження (ч. 2 ст. 381 КПК України).

У той же час аналіз норм діючого КПК України, яким регулюється спрощене провадження щодо кримінальних проступків, засвідчує, що саме прийняття рішення в цих провадженнях ґрунтується не тільки на вивченні обставин, які не оспоруються сторонами. Суд, ухвалюючи рішення, проводить аналітичну роботу, в п'ятиденний строк із дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює вирок (ч. 1 ст. 382 КПК України).

Виникає питання, які саме матеріали прокурори мають надати суду для вивчення, для того, щоб той прийняв справедливе та виважене рішення? Стаття 317 КПК визнає матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження і долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Конкретизуючи цей перелік щодо спрощеного провадження, таким документами можна вважати письмові заяви підозрюваного щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта в спрощеному провадженні; потерпілого щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта в спрощеному провадженні (п. 1, 2 ч. 3 ст. 302 КПК).

На нашу думку, викладена вище норма не в повній мірі узгоджується з вимогами, встановленими ч. 4 ст. 291 КПК, якою визначений вичерпний перелік документів, що додаються до обвинувального

акта, і в цьому переліку відсутня будь-яка вказівка на те, що вказані заяви мають бути додані до цього акта. Вже зараз ця ситуація тягне за собою формальні неузгодженості, які в майбутньому можуть стати приводом для суперечок між судами та прокурорами стосовно необхідності долучення цих заяв до обвинувального акта. На наш погляд, доцільно доповнити ч. 4 ст. 291 КПК пунктом чотири такого змісту: «Інші матеріали кримінального провадження передбачені цим Кодексом щодо особливих порядків провадження».

Слід звернути увагу на те, що до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні прокурором мають бути додані і матеріали досудового розслідування, в тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості (п. 3 ч. 3 ст. 302 КПК України). Отже, окрім заяви обвинуваченого, яка додається до обвинувального акта і є документом, що підтверджує визнання підсудними своєї винуватості, таким документами можуть вважатися аудіо-, відеозаписи допитів, з яких випливає саме добровільний характер надання згоди обвинуваченого на застосування спрощеного процесуального порядку. Вивчення ухвал апеляційних судів України засвідчує, що коли сторона захисту намагається оскаржити вирок на тих підставах, що заява була написана під тиском, саме аудіозаписи, відеозйомка стають аргументами, які суди трактують на користь сторони обвинувачення.

У той же час відсутність у матеріалах кримінального провадження відповідних заяв від обвинуваченого та потерпілого є суттєвим процесуальним недоліком та може стати підставою для оскарження вироків, що не суперечить ч. 1 ст. 394 КПК України.

Висновки. На теперішній час законодавчо не визначено поняття кримінального проступку, що унеможливує застосування спрощеного провадження щодо цих категорій кримінальних правопорушень. Застосування в судовій практиці ст. ст. 381 – 382 КПК України, коли ще відсутнє чітке визначення в нормах матеріального права поняття «кримінальний проступок», зумовлює ухвалення незаконних вироків та низки протиріч щодо оскарження таких вироків.

Безумовно, що завдання процесуальної економії, які реалізуються в спрощених провадженнях, повинні вирішуватися в системній єдності з іншими завданнями, які досягаються в ході кримінального провадження.

Усе вищенаведене вказує на нагальну необхідність законодавчого вирішення питання щодо поняття кримінального проступку, хоча вже зараз окремі питання, які стосуються цього провадження, можуть бути вирішені в теоретичному плані, що надасть змогу врешті-решт перейти до практичного втілення в процесуальну практику досліджуваного процесуального порядку.

У цьому плані перспективним напрямком подальших досліджень вибачається розгляд проблем, пов'язаних із відмежуванням кримінальних проступків від інших кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великодний Д.В. Спрошені форми кримінального провадження: огляд досвіду Франції та України / Д.В. Великодний // Митна справа. – 2014. – № 2(92), частина 2, книга 1. – С. 120–123.

2. Власова Г.П. Спрошене кримінальне судочинство за чинним законодавством України / Г.П. Власова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 359–366.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Провадження № 1-кп/347/96/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33422613>.

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 143/1699/16-к. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

5. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія / За заг. ред. В.О. Туликова. – Одеса : «Юридична література», 2012. – 428 с.

6. Павлов В. Сокращенное рассмотрение уголовных дел легализирует все процессуальные нарушения следствия и может провоцировать недоверие к судьям / В. Павлов // Закон и бизнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zib.com.ua/>

ru/print/122579-sokraschennoe_rassmotrenie_ugolovnih_del_legaliziruet_vse_pr.html.

7. Рекомендація № 6R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_339.

8. Рекомендація № R(81) 7. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_133.

9. Сокира Л. Скорочений порядок судового розгляду кримінальних справ / Л. Сокира // Вісник прокуратури. – 2002. – № 4. – С. 35.

10. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... докт. юрид. наук / В.М. Трофименко. – Х., 2017. – 437 с.

11. Федотова Г.В. Щодо поняття «кримінальний проступок» у кримінальному праві України / Г.В. Федотова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2016. – Вип. 19. – С. 103.

Тахтаров М.П. УЧАСТЬ ПРОКУРОРА В СПРОЩЕНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

У статті висвітлені проблемні питання, які стосуються перспективних напрямів вдосконалення норм Кримінального процесуального кодексу України, що регулюють участь прокурорів у спрощених провадженнях щодо кримінальних проступків. Автором, зокрема, проведений аналіз складу матеріалів кримінального провадження, які мають бути додані прокурором до обвинувального акта, зроблено висновок, що перелік документів, які входять до масиву матеріалів, потребує розширення. Наведені рекомендації щодо внесення змін до ст. 291 КПК, якими склад документів має бути уточнений.

Ключові слова: кримінальні проступки, прокурор, матеріали, документи, вироки, законність.

Тахтаров Н.П. УЧАСТИЕ ПРОКУРОРА В УПРОЩЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ ПО УГОЛОВНЫМ ПРОСТУПКАМ

В статье рассматриваются проблемные вопросы, касающиеся перспективных направлений совершенствования норм Уголовного процессуального кодекса Украины, регулирующих участие прокуроров в упрощенных производствах по уголовным проступкам. Автором, в частности, проведен анализ материалов уголовного производства, которые должны быть добавлены прокурором к обвинительному акту, сделан вывод, что перечень документов, входящих в массив материалов, нуждается в расширении. Приведены рекомендации по внесению изменений в ст. 291 УПК, которыми уточняется такой перечень.

Ключевые слова: уголовные проступки, прокурор, материалы, документы, приговор, законность.

Takhtarov N.P. PARTICIPATING THE PROSECUTOR IN THE PROTECTED PROCEEDINGS FOR CRIMINAL PROSECTS

This article analyzes the problems associated with promising directions for improving the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which regulate the participation of prosecutors in the simplified conduct of criminal misconduct.

It is noted that the issue of the participation of the prosecutor in the simplified proceedings on criminal misconduct is debatable in the theory and practice of criminal justice in view of the fact that the Constitution of Ukraine, the current Criminal Code of Ukraine do not specify among the list of unlawful acts it is «criminal misconduct», using the term «crime», which creates problems with the application of this procedural form.

Problems have a history: several years ago, when domestic law referred to the introduction of the institution of criminal misconduct, it was considered that at the stage of adoption of the new Criminal Procedure Code of Ukraine, changes will be made to the rules of substantive law that regulate the issues of these unlawful actions.

This, unfortunately, did not happen, and today the procedural law outstrips the criminal law in the introduction of norms relating to criminal misdemeanors, in fact procedural law has already developed a significant practical and theoretical basis, which allows you to make the necessary changes in the norms of domestic criminal law, to form clear and understandable provisions, which will allow prosecutors to participate in these proceedings, solving the problem of procedural economy.

The article states that use in court the Articles 381-382 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, when there is no clear definition of the term «criminal misconduct» in the substantive law, leads to the adoption of unlawful sentences and a number of contradictions regarding the appeal of such sentences.

The application in the court practice of Articles 381-382 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, when there is no clear definition of the term «criminal misconduct» in the substantive law, leads to the adoption of unlawful sentences and a number of contradictions regarding the appeal of such sentences. Based on the analysis of judicial practice in the article, there are cases where prosecutors initiate criminal proceedings in a simplified form, and courts are considering these cases without legitimate grounds. The arguments presented in favor of the fact that this procedural practice is unlawful requires the prosecutors to appeal against these decisions, since the absence in the Criminal Code of Ukraine of the norms that determine the targeted composition of criminal offenses makes it impossible to apply this procedural form.

The author analyzed the composition of the criminal proceedings, which should be added by the prosecutor to the indictment, concluded that the list of documents that are part of an array of materials needs to be expanded. The recommendations for introducing amendments to Article 291 of the Criminal Procedure Code, which the composition of the documents should be specified, are given.

Key words: criminal misdemeanors, prosecutor, materials, documents, sentences, legality